

(əvvəli ötən saylarımızda)

Ümumilikdə isə Cümhuriyyət parlamentinin iclaslarında gedən mükəllimləri oxuduqca doğma xalqının böyük şəxsiyyətlərinin xarakter, milli mübarizə əzmi, mürəkkəb beynəlxalq hadisələrdən baş çıxarmaq, düzgün, həm də bəşəri seçim etmək, onları ardıcıl, ümumbəşəri dəyərlərlə həyata keçirmək istedadı ilə təkrar-təkrar qürrələnirsən.

Üçcildlikdə toplanmış materialları oxuduqca ruhun, hissin, düşüncələrin diksinir. Sözsüz ki, Şirməmməd müəllimin fədakarlığının və yuxusuz gecələrinin işığında.

Triadaya üç və ya bir neçə iclasdan sonra dahi Üzeyir Hacıbəylinin şərh-təəssüratları daxil edilmişdir ki, bunlar da bir-birini tamamlamaqla doğru düzgün nəticələrə yön verir. Üzeyir Hacıbəylinin həmin şərh və təəssüratları bir xalq müdrikinin hadisələrə reaksiyası olmaqla, həm də düzgün istiqamət göstərmək istəyindən irəli gəlir ki, bunun eyni zamanda "Azərbaycan" qəzetinin məramı da olduğunu təsdiqləyir.

Akademik Nizami Cəfərov

yuxarıda xatırladığımız "Professor Şirməmməd Hüseynova açıq məktub"unda yazır: "Mən heç şübhə etmirəm ki, sizin kitabınızın bir qəhrəmanı Cümhuriyyət Parlamentidirsə, digər qəhrəmanı onun qeyri-rəsmi orqanı "Azərbaycan" qəzetidir və bunu kitabınızın ikinci cildinin "Ön söz"ündə özünüz də aydın bir şəkildə göstərmiş, M.Ə.Rəsulzadənin aşağıdakı fikrini xatırlatmışınız:

"Azərbaycan" mühərrirləri böyük bir xüsus və safiyyətlə əllərində tutduqları qələm ilə ancaq bir hədəf və bir qayəyi gözlərinin önündə bulundurmuşlardır ki, o da məmləkətin səlaməti, millətin hürryyəti-siyasiyyəti, fikri-istiqlaliyyətin qüvvətlənməsidir.

Bu üç şüar bitib bu gün əfradi-millət arasında söylənib təkrar edilməkdə və mətbuat isə bunu tərbiyə eləməkdədir".

Milli Məslisin Mədəniyyət Komitəsinin sədri akademik Rafael Hüseynov "Azərbaycan" qəzetində parlament hesabatları və şərhlər (noyabr 1918-aprel 1920)" kitabının III cildinin təqdimat mərasimindəki çıxışında çox haqlı və yerində sual verməklə cavabını da özü verir:

"Bəs o stenoqramlarla (2 cildlikdəki-R.O) "Azərbaycan" qəzetində dərc edilən hesabatların mənası və dəyəri büsbütün başqadır. Bunlar hamısı Məhəmməd Əmin və Üzeyir bəylərin redaktə süzgülündən keçərək dərc olunub.

Natiq sözüne davam edərək əsl mətləb üstünə gəlir: "...Qəfildən qarşımıza bu məsələlər və mətləblərlə həmahəng gələn, heç parlamentdə olmayan Fərhad Ağazadənin məqaləsi çıxır və sanki həqiqətlərə əlavə bir pəncərə taybatay açılır. Ya Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin özünün, yaxud Üzeyir bəy Hacıbəylinin parlament divarları arasında səslənmiş, müstəqil məqalə kimi işıq üzü görmüş yazıları parlament hesabatları konteksinə qovuşur, həmin andaca mətnin ahəngi, ritmi dəyişir, yeni mənə qatları ortaya çıxır, xeyli qaranlıq suallara aydınlıq gəlir." ("525-ci qəzet", 4 noyabr 2017-ci il).

Fikrimizcə, Şirməmməd Hüseynov "Parlament hesabatları" triadasını geniş oxucu auditoriyasına təqdim etməklə bir böyük institutun, elmi mərkəzin görə biləcəyi işi o dövrün hadisələrinə, ayrı-ayrı şəxsiyyətlərinin əqidəsinə, qələminə, düşüncə tərzinə dərinləndirən bələdçiliklə müqayisəsiz səriştə və vurğunluqla yerinə yetirmişdir. Düşünürəm ki, şərepli istiqlal tariximizə adının fəxri siyahıya daxil edilməsi üçün Şirməmməd müəllimin bu triadaya çox səxavətlə qatdığı gözlərinin nuru və sərf etdiyi "ürək yağı" yetərlidir.

Şirməmməd müəllimin "Parlament hesabatları"nda tarixi gerçəklər əya-

niliyin güzgüsündə düzgülənir və fokslaşır. "Milli yaddaş daşıyıcısı, bir mədəniyyət körpüsü, Azərbaycanın dünyəviyyəti indisi, istiqlalımızın qaynaqları ilə bu gün arasındakı körpü" (akademik Rafael Hüseynov)- Şirməmməd müəllim "Parlament hesabatları"nı nəşr etdirməklə bir sıra tarixi gerçəklikləri şölələndirməklə həqiqiyyətin zühurunu da təmin elədi.

Şirməmməd müəllimin təqdimatında bu yazıları oxuduqca qeyri-ixtiyari olaraq tarixə ekskurs edirik, o məşəqətli illərin axarında müqəddəslərimizin hansı şəraitdə necə mübarizə apardıklarını, hansı keçilməzlərdən keçdiklərini görürsən. Parlament iclaslarının sənəməsindən hər kəsin milli istiqlalımızın və müstəqilliyimizin mücahidlərinin də, onların əleyhdarlarının da səsinə eşidir, hətta üz ifadələrini də görürsən və özün üçcildliyin bələdçiliyi ilə bu günümüzdə eşidir, duyur və anlayırsan ki, millət olaraq, hansı "dağlardan" aşmışıq, hansı yarığlardan, hansı "dərələrdən" hansı "körpülərdən" keçmişik. Vətən tarixində millətin, yurdun, el-obanın tarixi tələyinə münasibətdə bir-birinə əks qütblərdə kimlər qərar tutub, istiqlal yolumuzda hansı mübarizələrdən keçib gəlmişik, hansı toqquşmalar, çarpışmalar və hansı təzadlı baxışlar olub.

Bu kitabları oxuduqca bugünkü istiqlalımızın, yenidən qazandığımız müstəqilliyimizin təməlinə hansı bəhrəşmə mübarizələrin dayandığını, hansı dramatik ayların, günlərin, saatların, dəqiqələrin biri-brini əvəzlədiyini də görürsən və yaqın edirsən ki, onlar olmasaydı, bu dövlət də olmazdı. Heç şübhəsi yoxdur ki, o müqəddəsələrimiz Azərbaycan istiqlalını elan etməsəydilər, bir il on bir ay yaşayaçaq müstəqil dövlətimizi qurmasaydılar, keçmiş SSRİ-nin tərkibində nə Azərbaycan Sovet Respublikası olmayacaqdı nə də biz 1998-ci ilin 18 oktyabrında dövlət müstəqilliyimizi yenidən elan edə bilməyəcəkdik.

Xalqlar həbsxanası-SSRİ dağılanda onun tərkibindən müstəqil dövlət kimi çıxmağımızın təməldaşları da onlar və onların ideyaları olmuşdur.

Şirməmməd Hüseynovun üçcildliyindən aldığımız ilk və ən böyük dərs budur.

Bizcə Şirməmməd müəllimin də ilk öncə gəlidiyi qənaət, oxucularına təlqin etmək istədiyi budur ki, bizim bu gün müstəqil dövlətimiz varsa, buna görə o qurucu insanlara, müstəqilliyimizə və onun daha da möhkəmlənməsinə sinələrini sipər edərək gözbəbəyi kimi qoruyanlara, onu təmənnaisz məhəbbət və sevgiyə sabahlara daşıyanlara borcluyuq. Hər an buna səfərbər olmalıyıq.

Şirməmməd müəllimin "Parlament hesabatları"nın cildlərindən əldə etdiyimiz ikinci ən böyük dərs xalq üçün, tarix üçün gərəklidir, xalqa, millətə xidmət edəcək yaxşı qəzeti-mətbuat orqanını necə buraxmaq olar sualına "Azərbaycan" adlı qəzetin nümunəsində gəlidiyi qənaətlər və onun səhifələrində dərc olunan materialların bu günümüz üçün də aktuallığını qoruyub saxladığını, bu yöndə də "Azərbaycan" qəzetinin bir nümunə olduğunu təlqin etməkdir.

Böyük müəllim, fədakar, yorulmaz tədqiqatçı alim Şirməmməd Hüseynov

üçcildlikdə "Azərbaycan" qəzetinin XX əsrin əvvəllərindəki (noyabr 1918-aprel 1920) fəaliyyətinə işıq tutaraq üstündən zamanlar keçəndən sonra da salnamə sayılacaq, tarixin bərpə olunması üçün mənbəyə çevriləcək, saralıb solsa da mahiyyətcə köhnəməyəcək, yeni çağdaş zamanla da ünsiyyətə girə biləcək qəzet və jurnalın necə olmağını göstərir və sanki tribunadan, özünəməxsus alicənablıq, bir qədər də kədər və qınaqqarışıq səslənir: "Maraqlananlar üçün faydasız olmaz".

Bu dördcə kəlmə söz əsl oxucuda yaddaş effekti yaradır və Şirməmməd müəllim tələbələrinə, həm də oxucularına səslənir ki, qələm götürüb qəzet, jurnal buraxanda bir an da olsun zamanı gələndə qədər hər suala cavab tələb edən tarix qarşısında məsuliyyətinizi unutmayasınız. Necə ki, bunu Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Üzeyir bəy Hacıbəyli, Şəfi bəy Rüstəmbəyli, Ceyhun bəy Hacıbəyli "Azərbaycan" qəzetinin səhifələrində vətən, millət sevgisinin işığında ürəklərinin atəşi ilə etmişlər.

Bütün varlığı ilə Vətən işığına çevrilən Şirməmməd Hüseynov Azərbaycanda Əbdülkərim Əlizadənin, Tahir Məhərrəmovun, Məmmədəğa Sultanozun, Nəsrəddin Qarayevin, Əbülfəz Rəhimovun, Qulam Məmmədlinin, Əziz Mirəhmədovun və bir sıra başqalarının yaratdıqları mətnşünaslıq məktəbinin səngiməkdə olan ocağını gurlandırdı, bu ocağa yeni atəş, yeni işıq mənbəyi verməklə bu üçcildliklə nadir mətnşünaslıq abidəsini yaratdı və çox vaxtında Vətən, xalq, millət, azadlıq və istiqlalsevərlərə ərnağan etdi.

Bu üçcildliyin ən ümdə təlqinlərindən biri

Şirməmməd Hüseynovun Azərbaycan tarixinə, Azərbaycan millətinə, istiqlalımıza, istiqlalımız yolunda canlarını belə əsirgəməyən qurucu babalarımıza, onların əqidəsinə, mübarizə yoluna, inam və imanlarına, böyük kişilərin ruhuna olan sədaqətin, ehtiram və etibarın təcəssümü, bir də onun tənənəsidir.

Şübhə etmirik ki, bu üçcildliyin təməlinə və onun nüvəsinə bütün yaşlarında Şirməmməd müəllimin azadlığa təşnə ürəyini döyündürən böyük EŞQ dayanır. Bu gün də onu yaşadan, gənclik ehtirası ilə çalışdıran elə o böyük EŞQ-dir. Tanıdığımız qədərincə o, əlinə qələm alıb nə bir söz yazıb, nə də bir söz deyib.

Və hərdən mənə elə gəlir ki, millətimin Şirməmməd müəllimi-istiqlal aşiqi Vətən, xalq sevgisinin, böyük EŞQ-in yeriyan canlı abidəsidir.

Böyük yaradan Şirməmməd müəllimi xalqımıza bəxş edib ki, yurddaşları, vətənsəvərlər, istiqlalpərvərlər onun bu nümunəsindən yararlansınlar və onun məktəbinin işığını daha da gurlandırsınlar.